

Pályakezdő költők 1981-ben

A pályakezdő költők írószövetségbeli műsorai tizenkét éves hagyományokra tekintenek vissza. Az 1981-ben megjelent tizenöt kötettel együtt, összesen *kilencvenhat* elsőkönyves költőt mutattak be itt, hála Fodor Andrásék vendégszeretetének.

A kilencvenhat gyanúsán nagy szám. Hát még, ha hozzáadjuk azt a húsz-huszonöt első könyvet, amely a rendezvénysorozatból kimaradt, mert a szerző már a legudvariasabb eufémizmussal szólva sem számított „fiatal költőnek”, vagy mert a könyv kirívóan gyöngé volt, vagy — ez is előfordult — a poéta tiszteletre méltóan szerény és sajnálatosan emberkerülő természetete miatt nem akart a nyilvánosság előtt szerepelni.

Sok a költő — és fölösleges verseskönyvek is megjelennek. Most mégis inkább örömmel, s nem ünneprontó homlokráncolással jelentem be, hogy az 1981-es első könyvek rekordszámot értek el: míg az eltelt évtized korábbi esztendeiben átlagosan nyolc költő jutott egy ilyen éves összefoglalóra, most ennek egy híján kétszeresét mutatták be a felkért irodalmárok és előadóművészek.

Jó hírek azért merészelem nevezni ezt az önmagában nem éppen bizalomgerjesztő adatot, mert véleményem szerint nemcsak mennyiségileg a legtermékenyebb, hanem minőségileg is az egyik legeredményesebb esztendő summázhatjuk az elmúlt évfolyamokból. A tizenötből talán egy sem volt méltatlan a megjelentetésre, legföljebb annyit jegyeznek meg néhányukról, hogy kötetüket még tökéletesíthették volna, kihagyásokkal, tömörítésekkel, következetesebben működő formafegyelemmel. Nagy szó viszont, hogy tizenötüknek majdnem a fele nemcsak létjogot igazoló könyvet, hanem organikus műalkotást hozott létre kötetével. Ezekből fölsejlik az egyénre szabott világkép, mely éppen személyre szabott különössége által válik általános emberi érvényűvé; egységes bennük a stílus is, noha nem mindnyájuknál minden ízében eredeti találmány.

Nem kívánok részletbe menő elemzést mondani mind a tizenöt verseskönyvről, hiszen megtették ezt a költők pályatársai és kritikusai (nevezetesen: Széles Klára, Mezey Katalin, Vajda Kornél, Margócsy István, Domokos Mátyás, Zalán Tibor, Horgas Béla, Csengey Dénes, Dérczi Péter — ő két ízben is —, Géher István, Béládi Miklós, Réz Pál, Gergely Ágnes és Bratka László). De szeretnék levonni belőlük néhány tanulságot, mely talán nem lesz közömbös az egész kortársi líra mai helyzete és jövője szempontjából sem.

Ha elfogadjuk évszázadunk megszokott sémája szerint, hogy az irodalmi nemzedékek általában tíz-tizenkét évenként váltják egymást — anélkül persze, hogy éles korszakhatárt húzhatnánk meg minden évtizedben —, akkor először az tűnik föl, hogy *évjárat* és *nemzedék* még sosem csúszott el egymáshoz képest oly mértékben, mint a hetvenes és a nyolcvanas évek eleje közti évtizedben. Csak egy példával szeretném ezt bizonyítani. Bari Károly első kötete 1970-ben látott napvilágot, és az 1952-es születésű költő a most bemutatott tizenöt költő közt is a legfiatalabbakhoz tartozna; nála tíz évvel idősebb költő is van, aki csak 1981-ben jelentette meg az első könyvét.

Nem beszélhetünk tehát egységes nemzedékről; egyazon évben is előfordul — mint most —, hogy egyszerre két nemzedék képviselői mutatkoznak be. Egyidőben lett például *first book*-tulajdonos egy egyetemi angoltanár meg a tanítványa — Kodolányi Gyula és Ferencz Győző. S ha mégis egy generációba sorolja őket valami, akkor az nem annyira az első kötet

egyidejű megjelenésének tulajdonítható, hanem a hasonló életérzésnek, s még inkább egy meghatározott stílusáramlathoz tartozó költői feldolgozásmódnak.

*

Fellapoztam Kenyeres Zoltán tanulmányát, mely két évvel ezelőtt hangzott el e falak közt, tizenegy költőről. A kritikus a következőket mondta, sokukra értve a bírálatot: „Amikor egy-két neves pályatárs vagy nagy előd büvkörébe kerülnek, akkor is csak a legkönnyebben felhasználható frazeológiát és szókincset emelik át, a vers külső köreire figyelnek és a lírai kifejezés ritmikai alapjairól nem vesznek tudomást. Ilyen körülmények között nagyon csínján bánnék az afféle kritikai jótanácsokkal, hogy ne utánozzák mestereiket, hanem saját hangjukat keressék. Bizony a mélyebb formai elemzéssel együtt járó epigonság még rájuk férne: legálább elvezetné őket a mesterség parancsaihoz.”

Fenntartva, hogy az eredetiség egyike a legfontosabb esztétikai érték kategóriáknak, de tudomásul véve, hogy *önmagában* még nem válik szükségképpen érték hordozó tényezővé, s nem annyira az első kötettől, mint inkább a későbbiekől érdemes számon kérni — elmondhatom, hogy a tizenötből ötven — Parti Nagy Lajos, Rakovszky Zsuzsa, Várady Szabolcs, Kodolányi Gyula és Szkárosi Endre — teljes mesterségbeli fölkészültség birtokában váltak eredeti hangú költőkké, s velük már az egész mai magyar költészet értékrendjében számolni kell. Vannak továbbá köztük, akik ugyan nem tudtak még teljesen kiszakadni mestereik „büvköréből” — itt Antal Barnabásra és Ferencz Győzőre gondolok —, de oly bámulatosan hajlítják önmagukhoz, saját mondandójukhoz Weöres, illetve Tandori és az idős Kálnoky stílusát, hogy az „epigonság” bélyegét igazságtalanságnak tartanám rájuk sütni.

Szerényebb teljesítménnyel ugyan, de értékeket felmutató költőnek érzem a többieket is: főleg a megkapó őszinteségű, de önsajnálattal nélküli humorral és keresetlenül megszólaló Mező Ferencet, aki okos rezignáltsággal ellensúlyozza azt a képet, melyet verseinek kiszolgáltatottan, balek módra csetlő-botló hétköznapi „hősérol” vagy inkább antihősérol fest. Önéletrajzi lírikus Kapecz Zsuzsa is — az őt bemutató Bratka László is ezt a tulajdonságát emelte ki; csodálkozom, hogy milyen éretten okos lélektani helyzetábrázolások váltakoznak kötetében, a *Tükörben*, kissé naiv, diáknaplószerű írásokkal. De talán kár ezen csodálkozni — ő a legifjabb. Érdekes költőnek tartom a nagy hibaszálalékkal verselő, de egy-két versciklusában önmaga fölé emelkedő Körmendi Lajost, saját világával s a folklór néhány kevésbé közismert rétegének eredeti módon való alkalmazásával. Rokonszenves, a saját személyén túlmutató szabadságélményt kifejező költőnek érzem Bratka Lászlót. Érdekesen hermetikus, látszólag egykedvű, de a felszín alatt finom humort éreztető poeta Pálkinkás György — kár, hogy hermetizmusa magánbeszéddé homályosítja azt a párbeszédet, melyet versei „Asszonyomnak” nevezett második személyével folytat. Izzó emberi és néprétegre problémákat fölvető, a cigányfolklór elemeit sokszor izgalmasan felhasználó, ám az autodidaxis hátrányait eleddig le nem küzdött költő Osztóján Béla. Műveltségét, nyelvtudását sokféleképpen kamatoztatni akaró, külföldi magyar nemzetiségi helyzetből Magyarországra került, fontos tapasztalatanyagot felhasználó költő Zirkuli Péter, de költői élményekben így is szegényes első kötetet adott ki kezéből. Csonkai Attila is sokfelé tájékozódó, inkább eklektikus, mint sokrétű stílusú költő; egyelőre inkább csak sorai vannak, semmint egész költeményei.

Korjellemezőnek tekinthetjük a hetvenes évek első felében oly divatos formák csaknem teljes eltűnését: kiveszőben a felszínes, szociológiai és művelődéstörténeti élményfedezet nélküli — vagy egyszerűen csak fantáziaszegény — Nagy László-utánzatok. Általánosnak mondható viszont úgyszólván mindöjük működésében a groteskség, az irónia és önirónia, a humor vidámabb vagy feketébb színezetű megjelenése. Rakovszky Zsuzsa, Parti Nagy Lajos, Várady Szabolcs, Ferencz Győző, Kodolányi Gyula, Mező Ferenc és Kapecz Zsuzsa költészetére egyaránt érvényes, amit Csűrös Miklós a tavalyi összefoglalójában így fogalmazott meg, csupán egyetlen költőre értve, mert akkor éppen a Nagy László-, Csoóri Sándor-, illetve a Bella István-követők voltak túlsúlyban: „...a mai élet tényeiből építkező, a nyelvhasználatban is a

mindennapisághoz közeledő, látomásokról és metaforákról lemondó költészettípust műveli, melynek hazai példáit Vas Istvántól Petri Györgyig több nemzedéknél is megtalálhatjuk.” A két mester mellett föltétlenül említeni kell Tandori, Orbán és Kálnoky nevét.

Erősödtek a világirodalmi hatások; tekintettel a fiatal költők növekvő műveltség szintjére, s arra, hogy újabban egyre többen vállalkoznak műfordítói feladatokra, könnyen föltételezhetjük, hogy T. S. Eliot, e. e. cummings és mások hatása már nemcsak az idősebb mesterek közvetítésével, hanem „elsőkézből” jelenik meg verseikben. A külföldi példaképek azonban — Kodolányit és Szkárosit kivéve az általánosításból — még mindig nem utalnak széles körű tájékozódásra a világ modern irodalmában. Kodolányi az, aki műfordításoknak is szentelt egy ciklust a kötetében.

A példaképeket és mestereket tekintve, Körmenyi Lajost Kiss Anna bátoríthatta arra, hogy jó ízekkel, eredeti ötletekkel megírja kötete legjobb ciklusát, a kunsági népi hiedelmek, babonák és tréfák nyomait őrző, de a mai falu és kisváros életformájáról szatirikus bírálatot is mondó verseket, különös tekintettel a *Mifelénk* ciklusra. Kívánom neki, hogy ne állapodjék meg s főleg ne merüljön ki egyetlen tájegység művelődéstörténeti kincsének teremtő elsajátításában. Vannak is erre biztató jelek Körmindinél — a kelet- és közép-kelet-európai testvérnépek közös történelmi hagyományai is ihletően hatnak rá.

Közvetlenebb vagy közvetettebb formában mindnyájuk közös élménye a közép-európai-ság. Kiütözik a közérzetükön, az átmeneti, „köztes” helyzet nemcsak földrajzi, hanem társadalmi, történelmi-időbeli és lélektani átélésében is. Parti Nagy Lajos, Várady Szabolcs, Szkárosi Endre, Bratka László, Pálkás György, Csokonai Attila, s átteleesebb értelemben Rakovszky Zsuzsa költeményeiben is ott gomolyog az a hamleti módon megorrontott „illat”, az a „valami büzlik Dániában” hangulat, mely a hatvanas évek vége felé lekozsmált reményeink fölött még ma is ott lebeg. Várady Szabolcsot ezzel kapcsolatban azért kell külön is emlétenem, mert az ő külsőleg vékonydongájú kötete nem a Parti Nagy Lajos vagy Rakovszky Zsuzsával párhuzamosan keletkezett, hanem jóval régebben érlelődött: legalább három kötet szűkös, szigorúan megrostált válogatásának tetszik, hiszen ő maga is jelzi ciklusai élén, hogy versei két teljes évtized termékei. Ily módon a hatvanas évek eleje óta az éledező társadalomtörténeti bizakodás, a tétova illúziók és tudatos törekvések sorsát s lélektani utóéletét is nyomon követhetjük könyvében, különösen az ars poeticája alakulásában, mert „direkt” politikai verset nemigen ír. Érdekes, hogy már huszonkét évesen így kesereg *Rosszkedvű töredékében*: „bennem a dalnok lett mivé: / öreges gyanakvásba veszti, / nem pedig szárnyalni ereszti / kedvét, ha támad költeni”. Ne felejtjük el, hogy ez a József Attila-epigonok időszaka volt; Várady „önbíráta”, úgy érzem, ennek a stílusáramlatnak is szólt. A hatvanas évtized vége felé is visszahúzódó, a történelmi folyamat iránt kissé bizalmatlan szkeptikusnak mutatkozott, de így is lemérhető verseiben a világtörténelmi gyakorlat pozitív és negatív fordulatainak hatása tudatára és közérzetére. Sajnálhatjuk, hogy ily exkluzívan keveset író, hallgatag költő, mert versei akkor is elárulnak valamit a világhelyzet lélektani tükröződéséről, ha csak egy zárban felejtett kulcsról beszél. Holott a Réz Pál által találóan „elegánsnak” nevezett Várady egyáltalán nem tartozik azon költőkhöz, akiknek „lelke van”: ez, úgy látom, csak egy-kettőjükéről mondható el.

A versek alanya itt is, ott is az önnön költőszerepét megkérdőjelező vagy önironikusan szemlélő, művész és közönség aktív, termékeny kapcsolatára alig-alig számító szubjektum, aki legfőképpen úgy gondol társadalmi hivatottságára, hogy mindjárt el is üti azt egy tréfával, kesernyes gesztussal. Esetleg, mint aki már egy új világhelyzetben kezdett eszmélni, amelyben föl se merül egy radikális társadalmi reform lehetősége, gondtalan jókedvvel fordít háttal mindannak, ami a költői hivatás nemzeti és közép-európai hagyományának nevezhető vagy ezzel összefüggő. Most ilyen költőnek látom főleg Ferencz Győzöt: súlyos kérdéseket persze az ő nem mindennapi humor- és formaérzékkel megáldott tehetségére is rámérhet még a történelmi jövő — távol álljon tőlem, hogy küldetésről papoljak neki. Esterházy Péter prózájából

egyébként már tudhatjuk, hogy a látszólag oly könnyed vállrándítás is milyen jelentőségteljes és sokatmondó lehet.

Ennél a felhőtlen, a költészetet magasrendű szellemi játéklehetőségnek tekintő Ferencz Győző-i magatartásnál gyakoribb az a diogenészi, emberséget lámpással kereső, szarkasztikus humor, amelyre először Csorba Győző hívta föl figyelmünket, amikor az Élet és Irodalom 1979 egyik februári számában Parti Nagy Lajost ajánlotta az olvasók figyelmébe, egyebek közt ilyen szavakkal: „Diogenész, de nem úgy, ahogyan a cinikus szót félreértelmezték. Rop-pant érzékeny alkat, de mintha szégyellné. Mint a mai fiatalok általában. Ezért vonzza a groteszk.”

Nem merném állítani, hogy minden fiatal költő, akit az utóbbi években magával ragadott a groteszk divatja — és részben a korszellemet híven kifejező izléshulláma —, vagy aki erre egész teóriarendszert épített, az csupán szerénységéből, érzékenységét leplezendő, szegődött ehhez az új áramlathoz. A humoros, groteszk elemek azonban oly meglepő egyöntetűséggel kimutathatók valamilyen megnyilatkozási formában e tizenöt költő csaknem mindegyikénél — van, akinek humora jól csattan el, s van, akinél olykor csütörtököt mond, de a szándék valóban egyöntetű —, hogy ez külön figyelmet érdemel.

Kodolányi Gyula kötetének egyik „hőse”, a saját személyét ellenpontozó amerikai szótáríró, Noah Webster állapítja meg a maga akadémikus modorában Kodolányi költői természetéről: „Magának, mint művészfélének, joga és hatalma... helyesebben lehetősége, hogy kedve szerint válogathasson, csoportosítson tényeket”. Ebben a nyelvbotlásban és helyreigazításban észrevehetjük a költő egyik fontos lírikusi jellemvonását: *hatalom és jog helyett az élet dolgaiból a lehetőségei és a kedve szerint válogatja és csoportosítja a tényeket*. Egyrésztől hatalom és jog, másrésztől kedv és lehetőség — ez, mondhatni, egy nemzedék jól ismert alternatívája, egyúttal életbölcselete, s jó, ha ilyen kartézianus módon érvényesül: ha jogaim korlátozottak, s nincs hatalmam senki fölött (ne is legyen!), akkor ahhoz van kedvem, amire lehetőségem.

*

Ennek a társadalomnak az elmúlt tizenöt évben volt néhány kecsgetető reformkísérlete. Ezek a világhelyzet sajnálatos alakulása miatt nagyrészt mind ez idáig csak félsikereket hoztak vagy kudarcba fulladtak, de anélkül, hogy különösebben megrázkódtak volna a társadalom alapjai. Ezért tudunk nevetve búsulni a sikertelenségeken. Olyan korszakban élünk, amikor a társadalom változásai nem látványosak, nem sokat ígérőek, s még a legbizakodóbb hivatalos értékelések szerint is „az elért vívmányok megőrzésére” rendezkedtünk be. „Köszönöm szépen” — mondhatnám a politikai kabarék modorában, ha volna hozzá kedvem. Ennél azért komolyabb dolgokról van szó. A költői szubjektum lefokozó önértékeléséről, eljelentéktelenedésének miértjéről, a vállalkozó kedv — nem a „kivállalkozásokra gondolok!” — alábbhagyásáról beszélek. Szerények lettek a közösen elérhető célok, ennek megfelelően fedezet nélküliekké, a légüres térbe súlytalanokká váltak a régi típusú ars poeticák — hacsak egy-két kivételes költőegyéniséget ki nem vonunk ebből az általánosításból —, és ilyen körülmények közepett a nagyralátó fogadkozások, próféciaik, kinyilatkoztatások vajmi kevésbé kedveznek a lírai műalkotás hitelességének. Ennek tulajdonítom, hogy a tizenöt költő túlnyomó többsége a cinikust — vagy hogy Csorba Győző idevágó intelmét megfogadjam, a *künikoszt* — játssza.

Figyelemre méltó, amit Béládi Miklós a lírai szubjektum korunkbeli változásairól mondott, Szkárosi Endréről szólva. „Lehet, hogy a költészet tényleg válságban van itthon és mássutt, ám az is elképzelhető, hogy az, amit annak tartunk, nem a költészet nyelvének elvesztése, megbénulása, hanem éppen a visszaszerzése; törekvés arra, hogy a költők újra megtalálják azokat a szavakat, melyek a mai kor szellemét ragadják meg.” Hozzátevé, hogy ezek a szavak aligha lesznek az ellenpontozás nélküli pátosz harsány szavai, annyira igaznak tartom Béládi föltételezését, hogy nemcsak a most felvonultatott fiatalok túlnyomó többségével, hanem idősebb mesterek példáival is bizonyítani tudnám. Egy idős költőnk, Kálnoky László, nemrég

protestáló verset írt *A magyar költészet*hez, a líra halálát kikiáltó esztéták ellen, s ezt lényegében a saját groteszk — igaz, a komor pátosz hangját is meg-megszólaltató — versei fedezetével, azok nevében és védelmében írhatta meg. Vagy gondoljunk a nyolcvanéves Illyés Gyulára, aki *Távirataiban* ugyancsak ráérzett korunk azon problémáira, melyekre groteszkekkel adhatott méltó választ.

A tizenöt költőből egyedül Osztójkán Béla vállalkozik arra, hogy mint patétikus lírai személyiség szólaljon meg. Erre azonban helyzetének sajátossága fel is jogosítja őt: a társadalom legszegényebb rétegének érdekképviseletében szólal föl. Nagyszabású érzelmeket, emberi gondokat fest elénk; élet, halál, születés, szerelem, önrzet és megaláztatás egyetlen személyiség indulati sodrásában hömpölyög elő verseiből. Példaképét a magyar költészet máig legjelentősebb lírai személyiségében, Ady Endrében jelöli meg — két szép verssel is adózik emlékének, illetve invokálja. Így szólítja meg: „Hazátlan álmok útvesztőjében / sehonnai sorsomat, Uram Ady Endre, / poétaságod tollára ajánlom.” Ez, így, hiteles és megnyerő, ahogy a cigánydalok modorában írt versei és szerelmi tárgyú költeményeinek egy része is az, például a *Legenda a szerelemről* vagy az *Egy takarítólánnyhoz*. Szeretném azonban ellátni a tetszés szerint elfelejthető, de akár meg is fogadható tanáccsal, hogy mihelyt azt tapasztalja, hogy „őstehetségként” kezelik, sürgősen vonja le az egyetlen lehetséges konzekvenciát: művelődni. Ezen az úton lehet eljutni az önismeret magasabb fokára, s elkerülni az olyan bombasztikus verseket, mint amelyikben ezt írja: „Csak belőlem dörödhet roppant fölindulás / Én patak-zom kiszabadult lávatelep.” Csengey Dénessel, Osztójkán bemutatójával szeretnék egyetérteni, de kétségeim támadnak, amikor így méltatja a fiatal költőt: „A szó ma is országlásképes, van ereje és alkalmassága a szanaszét zuhanni látszó valóság egyetlen mozdulattal való megragadására... A líra él. Egyébként pedig a világot kell megváltoztatni.” Én úgy gondolom, a költőnek is kell alakítania önmagát, hogy a világon változtatni tudjon. S önmaga alakítását a szöveg megformálása, a nyelv eszközeinek célszerű kezelése által, s nem a mértéktelenül felnevesztett lírai *ego*val érheti el.

A lírai *én* helyzetfölmérése másként érvényesül az ugyancsak nem „halk” lírikus, Bratka László verseiben. Ő az amerikai beatnemzedék hatását érezte legerősebben. Ezzel sikerült megkerülnie az önmeghatározás kötelezettségét, de ez nem hinném, hogy végleges megoldásra vezetné ars poeticája kialakításában. Az anarchisztikus elképzeléseknek megfelelően, a versek szubjektuma nem tolokodik előtérbe, hanem egy vélt vagy valódi tömeg egyedeként hallatja — vagy inkább ereszti ki — a hangját, s csak Bratka jó ízlésének köszönhetjük, s egészséges humorának, hogy hangja nem artikulátlan „üvöltésként” szól, hanem a „Manson-testvér” és hasonló emlegetése ellenére is egy szeretetreméltóan szabadságszerető, megalázó kötelmeknek fittyet hányó és sok irányban tájékozódó, művelődő fiatalemberként ír verset.

Két költő verseinek alanyáról volna még külön mondandóm. Szkárosi Endrének igen érdekes erőfeszítései vannak, hogy érvényesen protestáljon songjaival és más verseivel egy barátságosabb és ígéretebb jövőjű Magyarorszáért, de szinte a teljes hiábavalóság tudatában szólal meg. Mégis *megírja* versét ez ügyben, tehát mégsem mondott le arról, hogy felszólamlásainak fogantatója lehet.

Sokoldalú tehetség — dalköltő és képversszerkesztő, esszéíró és zenész, happeningszerű pódiumi műfajok tervezője, s prózairói elhatározásairól is nyilatkozott már. Sokirányú törekvéseiről, eszköz- és útkereséséről mégis úgy vélem, hogy ugyanazok a gondok ösztönzik erre a változatosságra, melyek majd' mindnyájukat nyomasztják: főképp a költő és a közönség, a líra és a közösség kapcsolatának megszakadása, illetve helyreállítása. Föltűnik, hogy megragadja azokat a lehetőségeket, amelyeket a modern technika kínál: ha a pop- vagy rockfesztiválok énekesei vagy a happener-ök amúgy istenigazában sokkolhatják a fiatalok tömegeit, akkor egy költő, aki jóra való szándékkal akar hatni, s nem csupán szórakoztatni kíván —, miért ne vehetné igénybe ugyanezeket a berendezéseket? Miért ne használhatna hangerősítőt, térhátú hangszórókat, száz wattos mikrofont, zenekíséretet, s miért ne „beszélhetne” más jelrendszerben, mint amelyhez a hagyományos költészet hozzászoktatott bennünket? Persze,

hogy fölmerül a kérdés: vajon egyáltalán értékelhetjük-e Székelyi törekvéseit azokkal egy kategóriában, akik megelégednek az anyanyelv írott vagy elmondott szövegével? Ha csak az *Ismeretlen monológok* kötetével számolok, leszűkítem a költő törekvéseit; ha viszont egyéb, pódiumi produkcióit is értékelem, akkor más kategóriába tévedek, mint amire tizenötük verseskötönyve egyöntetűleg felhatalmazott. Csupán azt a tanulságot vonhatom le példájából, hogy a lírai *én* most már minden lehetséges eszközt megragad, ha valóban hatni akar — és nem válogathat az eszközökben. Csak arra kell emlékeztetnem, hogy képversei nagyrészt nem új találmányok: legalább 55—60 éves hagyományokra tekintenek vissza.

A másik „rendhagyó” eset — ha ugyan beszélhetünk egyéb esetekről, mint rendhagyókról — számomra Antal Barnabásé. Észrevételem szerint ő kettős értelemben is lemondott a lírai szubjektumról, mint fontosnak tartott, esztétikai formaképező tényezőről. Ez a nagyszerű muzikális érzékkel, poétikai felkészültséggel és káprázatos absztrakt festői látásmóddal bemutatkozó költő nem törekedett arra, hogy sajátos, mindenki mástól jól megkülönböztethető hangot üssön meg, hanem mint valami tengeri remeterák, beköltözött egy elhagyott csigaházba, nevezetesen Weöres Sándor végtelenül sokszínű költészetének úgyszólván egyetlen, időben nagyjából elhatárolható stílusartományába, illetve annak motívumrendszerébe, mondhatni, szókincsébe. „Szétszóródó spirálokat / hömpölygő arabeszket / sodor a sugárörvényárok” — olvasom mindjárt egy tetszés szerint fölütött lapon, s máris otthon vagyok Weöres költői tantermében, a Mozgó mikrokozmosz, Az elveszített napernyő, a Salve Regina és a szimfóniák világában. „Bolyhos gömb lebeg ott, lángszínű buborék, / forgó tűz-köröket lövell, / míg létét s lehető elnyel a szűz homály” — ezt Weöres írta, s igaz, hogy ezt a ritmikái bravúrt igen-igen nagy feladat utánózni, de figyeljünk csak: „roppan a héj kék lángkődök kúsznak / könnyű nyihogás gördül hajlik az ösztöke / rézveres hullám pattog az ostor gyönygös / páraakrona s pornyoszolya repíti az út / sugárzó tájba fullad ünnep” — ugye, ez sem sokkal rosszabb? S ezt Antal Barnabástól idéztem. Az *elsüllyedt katedrális* című kötetét mégis azért tartom többnek, mint epigonlirát, mert a kötet egészében — ahogy ezt Széles Klára meggyőzően bizonyította — bár nehezen megközelíthető, de egységesnek tetsző világkép körvonalai sejlenek föl, s mint a „páraakrona” és a „pornyoszolya” is mutatja, sok szóeleménye van. A költő teremtett magának egy külön világot, amelyben otthonosabb, mint emebben, ahol vagyunk, és rendkívül finom képi-zenei hatásokkal csalogat oda bennünket is; hajlandók vagyunk ideiglenesen vele tartani, és elhisszük, hogy a remeterák nem azonos a kibérelt csigaházzal, hiszen ő viszi a hátán a saját lávaival — mégis egy fokkal nagyobb önállóságot, kevésbé reprodukív stílust várunk a második kötettől.

A lírai *én* gondjairól — melyről azért láthattuk, hogy egyúttal stílusproblémák is lehetnek — szeretnék rátérni a költői nyelv néhány kérdésére. A fiatal költők viszonylag szegényesen és egyoldalúan élnek a művelődéstörténeti hagyománykincsrel. Körülbelül Veress Miklós föllépése óta hiányolhatjuk azokat az új lírikusokat, akik mélyen átélik a régiek hagyatékában rejlő nyelvi tudást. Hogy az archaikus ízek szépségét s a modern életre alkalmazott humorlehetőségét ne is említsem. Csupán Várady Szabolcs és Ferencz Győző él antik versformákkal — szapphikus strófaik és az általuk elmondott, mai hétköznapokat kifejező tartalom a tudatos eklekticizmus, a „tartalommal nem adekvát forma” groteskségével hatnak az olvasóra. Ezek azonban ritka példák.

Igazat adok Zalán Tibornak, Körmendi Lajos bemutatójának, hogy „korszerű az a mű, mely a számára megfelelő előzményekre épül, s létevel alapot biztosít a továbbépüléshez”. De némi hiányérzetem támad, ha leszűkít a hagyománykincsnek az a köre, amelyre a fiatal költők a saját formakincsüket alapozzák. A költők nemcsak a közvetlen elődeiktől tanulhatnak, hanem a hetedizigleni és még régibb elődeiktől is. Nem szeretnék a stíluskonzervativizmus látzatába kerülni, csak annyit mondom: kár, hogy a mai fiatalok közt nem akad egy olyan Weöres vagy Csanádi Imre típusú költő, aki „csak jó kedvéből” kipróbálná Balassi, Csokonai Vitéz vagy Arany János tollát. Lehet, hogy ez is csak annak a manierista jellegnek kedvezne, amelynek oly sok jelét látjuk manapság, de legalább a színpad kitérője és a nyelv tovább gaz-

dagodna. S könnyebben elkerülhetők lennének az olyan magyartalanságok, mint a „lángra borul” ragtévesztése, az „áldott legyen sorsom Hozzád” hibás vonzata és a hasonlók — ezeket a jobb kötetekből idéztem; a gyöngébbek szöhuvelyezésére nem is vállalkozom.

Viszonylag a két legmodernistábbnak mondható két költő, Szkárosi Endre és Ferencz Győző merít legszívesebben a líratörténeti múltból — igaz, mindketten inkább az elidegenítés, mint a teremtő feltöltődés kedvéért. Ez főleg Ferencz Győzőre érvényes — Szkárosinál minden extravagánsnak tetsző, neoavantgardista kísérlet mellett látok olyan gesztusokat, melyek arra engednek következtetni, hogy a legmerészebb elszakadás, elrugaszkodás ellenére is van visszatérés a régi forrásokhoz, s ez nemcsak stílusnosztalgia lehet, hanem erőmerítés a küldetésstudat fölrfrisítéséhez.

„Csak a tegnapi nyelv költői, a műkedvelők. Az élő nyelv mindig a világ és a költő ölekezése, birkózása, életre-halálra. Test és képzelet járja át egymást verben, sárban, azúrban” — mondja Kodolányi Gyula egyik ironikus versében; ez azonban nem ironikus kijelentés. De ha a „birkózásra” gondolunk, mit tegyen az, aki nem találkozik az ellenféllel? A világ persze mindenütt „ott van” — mégis ismeretes József Attila óta a *világhiány* fogalma, s ez társadalmi, nem pedig ontológiai vagy fenomenológiai hiányt jelent. Ilyen körülmények közt alakul ki a költészetben a manierizmus, és nem is lehet ezért kárhoytatni, különösen, ha megfelelő íróniával szemléli önmagát.

Mint hoy ez a megkettőződés, rálátás legjobban Rakovszky Zsuzsa és Parti Nagy Lajos verseiben valósul meg legerősebben, velük szeretnék röviden külön is foglalkozni.

Tetszik nekem az a gesztus, amellyel a népes költőraj két legjobbjá közül az egyik — Parti Nagy Lajos — olyan hozzáértéssel és szeretettel írt kritikát a másíkról — Rakovszky Zsuzsáról —, mint valamikor tíz évvel ezelőtt Várady Szabolcs Tandoríró és Petríró. Ezért most Parti Nagy szavait bocsátom előre: „Azt hiszem, Rakovszky Zsuzsa úgy költő, hoy nem lehet más, semmi más, versek történnék meg benne, általa, versként történik meg minden. Viszont úgy költő, hoy tudja, a világ effajta birtokbavétele mindig valami helyett, a lehető teljesség, a szabadság helyett (s a szabadságért) birtokbavétel, ennek hiánya, töredékessége, a *megoldatlanság* indít, kényszerít versre, mindig a lehetetlent kísértve (érdemes-e máshoy?), az érvényes magyarázatot legalább.”

Egyetérték ezzel, és azzal is, amit a kritikusként jeleskedő fiatal költő a pályatársnő érett formakultúrájáról mond, mely máris a nála idősebb, műfordításokon edzett Várady Szabolcséhoz és kívüle még Petri Györgyéhez, Takács Zsuzsáéhoz hasonlítható. De a formaelemzés bravúrjait felmutató tanulmányhoz hozzáténném a saját — meglehet, kissé egyoldalúan „tartalomelemzői” — megfigyelésemet.

Rakovszky legkövetkezetesebben versírásra készített ingere a környezetében és a tágabb világban megtapasztalt életforma. (Ebben egyébként Várady Szabolcs és Kapecz Zsuzsa erősen emlékeztet rá.) Par excellence értelmiségi életformáról van szó, közép-európairól, magyarországiról. Ez pedig valamiképpen nem tud igazán az értelmiséginek eszményien nevezhető életformává tökéletesedni. Miért? Talán az athéni demokrácia fénykorának ifjúságát kellene összehasonlítani alapul vennünk? Vagy a Medici-kori Firenzét? Vagy egy elvontabb álmoképet — olyasfélét, amilyen Hans Castorp álmában jelenik meg? Vagy még spirituálisabbat — olyat, amelyet Antal Barnabás keres a maga „elsüllyedt katedrálisában” és még éteribb tájakra? — Nem az összehasonlítási alap a fontos, úgy érzem. Hanem az az ellenállhatatlan kritikai érzékenység, minden fennállóval szembeni elégedetlenség, ami a fiatal értelmiségi magatartásnak mindig is a legbiztosabb alapja volt. Rakovszky Zsuzsa verseinek nagy tanulsága, hoy vannak egészen konkrét elemekből, hétköznapi szavakból épített versei, amelyek éppúgy lehetnek a szabadság, mint a szerelem költeményei. Tehát a legfontosabb dolgok költője, autentikus előadásban, melyben a gondolat valósággal érzetté válik és viszont — sok helyt a humor jóízű ajándéktöbbletével.

Parti Nagy Lajosról azt mondta el Dérczy Péter, hoy fő jellemzője a „...ragaszkodás a valóság tényeihez, de úgy, hoy azok színét és fonákját is bemutassa. Nem vállalkozik tehát

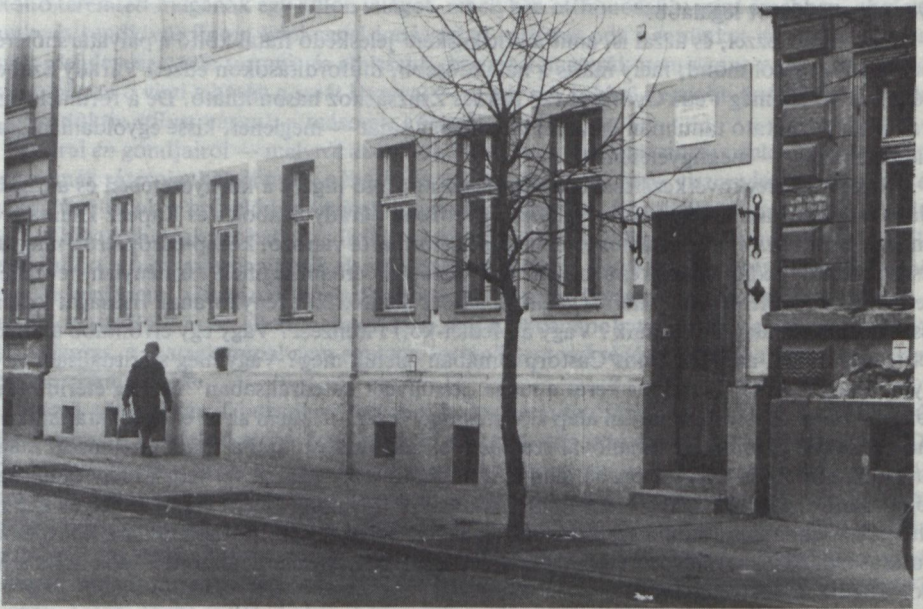

arra, hogy költőiesítse azt, amit úgysis lehetetlen, de nem is vonul ki a tények birodalmából a vágyakéba”. Hanem : a hétköznapi élet közönséges tényei lesznek a vers anyaga, s a költő innen rugaszkodik el, de ide is tér vissza; groteskségének az a titka, hogy — mint Dérczy mondja — „váratlanul, már-már gorombán rántja vissza az egészet a földre”, a „mindennapok vulgaritásába”.

Ha igaz, hogy az új költőraj legáltalánosabb jellemzője az ironikus humor — márpedig ez így van —, akkor az is igaz, hogy ez a költőraj máris megtalálta magának a törekvéseire tökéletesen ráhangolódni képes előadóművészt, Vallai Péter személyében. Az ő versmondásában hallgatva Parti Nagy verseit, pontosan érezni lehetett azt a teljesen újraértékelt heineki mozzanatot, hogy a költő romantikus hangulatba, hogy ne mondjam: lírai szférába csalogat vagy emel minket, s aztán, mint Dérczy mondja, visszaránt a földre, hogy sokkal józanabbak legyünk, mint annak előtte. Aki így tud játszani versbefogadói érzékenységünkkel, aki ennyire stílusmanírok nélkül képes fölkelteni a „költőiesség” hangulatát, hogy azután ezt lerombolván, világunk valódi természetére ráébredsen bennünket, azt kész költőnek kell tekintenünk. S ezt — megbecsülhetjük.

Végezetül azt szeretném kérni az elsőkönyves költőktől: higgyék el, én legalább tizenöt-ször annyit tanultam tőlük, mint amennyit ők tanulhattak az én szavaimból. Egyetlen tanácsot mégis próbáljanak tőlem elfogadni. Ha netán váratlanul elmúlna mögöttük a groteszk dívatja, és ismét látogatni kezdené őket Melpomené, a tragikus múzsa — a humorukat akkor se veszítsék el.

Szerencsés folytatást mindenüknek.

JUHÁSZ GYULA LAKÓHÁZA